

maa-elu algas Siberis”; “Aken laia maailma”; “Tagasi juurte juurde: noore põlvkonna eneseleidmine”. Teatud määral on selles teemajaotuses ka kronoloogiat ja kogemuste eriilmelisust. Nii toovad kogumiku koostajad tekstide mitmetasandilisuse eriti esile. Seda toetab omakorda kogumiku värvi- ja kujundirikas pildikeel. Iga loo juhatab sisse koostajate mõnelauseline vihje loo tuumale. Näiteks “Andekate vanemate kunstihuvilise tütre õpingud katkestas ränk Leningradi blokaad. Siiski täitus pärast sõda tema unistus saada kunstnikuks”. Ka kõik lood on seesmiselt alapealkirjadega liigendatud (nt “Vanemate lugu”, “Isal oli ärivaistu”; “Liiga rikkad?” jne), mis mitte üksnes ei rõhuta koostajate ja jutustajate omavahelist dialoogi, vaid näitab ka, kuidas koostajad lugejat suunavad. Nii on sinne tulemus Anu Korbi koostatud kogumikuga võrreldes mosaiiksem. Kui Korb fokuseeris tähelepanu üksikutest ja individuaalsetest lugudest võrsuvale kogukonna üldisele loole, siis Jürgensteini ja Rootalu raamatus tuleb jutustaja individuaalsus ja eripära esile nimelt selle kaudu, kuidas koostajad jutustajate tekste oma vahelausete ja -pealkirjadega suunavad.

Mõlemad raamatud lõpevad uurija kokkuvõtetega. Anu Korbi käsitus “Siberi eestlaste mälestused ja nende põhjal vormunud lood” pakub ülevaate nii lugude taga olevast rändest kui ka pere- ja isikulugude uurimuslikust taustast. Viimasel juhul on käsitluse rõhk loo kaudu ühe kogukonna või rahvakillu identiteedi ja elu-olu kirjeldamisel (ja mitte näiteks jututeoreetilistel vms aspektidel). Liina Rootalu peatub kokkuvõttes “Peterburi eestlastest ja rahvuslikust identiteedist” nii ajalooliste raamide loomisel (kes, miks ja kuidas on Peterburi eestlaseks saanud) ning vähemusrühma enesetunde ja-määratluse teemadel (nt “identiteediheitlused”, “kolmanda sordi tunne”).

Tiiu Jaago

Eluloofilm liivlastest

***Aizslēgtais krasts* [Suletud rannik: lugu Kurama põhjaranniku inimestest ja aegadest], Lāti Rahvuspark, 2009.**

26. märtsil 2010. aastal tutvustas Lāti eluloo-uurija Māra Zirnīte Tartus eesti ja läti eluloo-uurijate seminaril “Communication with Society through Life stories” filmi liivlastest. DVD põhineb 1980. aastatel tehtud intervjuudel, fotodel ja omaaegsetel ning kohati uutel filmilõikudel – need killud on põimitud dünaamiliseks tervikuks nii sõnas, helis kui pildis. Filmis kasutatud muusika pärineb Raimonds Tigulsilt. Intervjuud ja fotod ning filmikatked 1980. aastatest on teinud Māra Zirnīte ja Vaira Strautniece. Materjalid on talle Lāti Riikliku Suulise Ajaloo Arhiivis Riias. Fotosid on filmi jaoks hangitud ka teistest arhiividest – Ventspils muuseumist, Helsingist muuseumiameti (*Museovirasto*) fotoarhiivist, trükistest, aga ka erakogudest. Muuhulgas tabab pilk ja kõrv teavet ka Eesti uurijatest Oskar Looritsast, Jūri Linnusest ja Eduard Väärist.

Film koosneb kolme jutustaja lugudest, mida saadab küla ja kogukonda üldiselt tutvustav sissejuhatus – kõneldakse maast mere ja metsa vahel, kus 20. sajandi alguses olid liivi kalurikülad, Teise maailmasõja järel oli see aga sõjaväe kasutada suletud tsoon. Filmi pildikeel viitab külaelu lõpule: lagunenud hooned, mahajäetud maad, 80.

eluaastatesse jõudnud minevikumeenutajad. Nemad räägivad sellest, mis oli – omaaegsest sotsiaalsest ruumist, viidates omaaegsetele “meie nimedele” (külas elanud perede ja talude nimed) ning omaaegselt kõlanud, ent nüüd hääbunud liivi keelele.

Jutustajaid on kolm: Lizete (1902–1987), Alvīne (1906–1993) ja Ernest (1903–1989). Jutustajate lood on omakorda filmis liigendatud teemade kaupa. Lizete lood: “Eksiil Sevastopolis” (see on Esimese maailmasõja aeg), “Vanaema”, “Sinised lehmad”, “Liivi keel”, “Sõnajala õitsemisaeg. Alvinelt on kolm lugu: “Esivanemad”, “Pommid”, “Kohus”, ja tema abikaasalt Ernestilt taas kolm lugu: “Tuli metsas ja merel”, “Kodud”, “Võitjad”. Nende jutustajate ja lugudega kohtub eesti lugeja ka artiklite kogumikus Pärimuslik ajalugu (2001), kus on avaldatud Mära Zirnīte artikkel “Identiteet liivlaste elulugudes”. Raamatukaanelt võib leida Vaira Strautniece foto koduõuel seisvatest Ernestist ja Alvīnest, artikli juures on avaldatud kaks fotot Lizetest. Ühtlasi on artiklis tsiteeritud Lizete siniste lehmade loo üht versiooni, mainitud tema jutustusi evakueerumisest Esimese maailmasõja ajal (filmis vastavalt kolmas ja esimene lugu). Esimese maailmasõja aegse põgenemisloo filmis esitab ka Alvīne. Filmi ja artikli ühenduskohaks on üks Lizete lugusid liivi keelest (filmis episood “Liivi keel”). Filmis võib liivi keelt Lizete öelduna ka kuulda.

Film on peamiselt läti keelne, ingliskeelsete subtiitritega. Ent nagu öeldud, pisut on kuulda ka liivi keelt.

Film esindab analoogilist tööd elulugude vallas, mis Eestis on koondunud lugude trükis avaldamisse. Suuresti on trükised loodud Eesti elulugude kogu põhjal (Eesti Kirjandusmuuseum, EKLA f 350), aga analoogilised väljaanded on nt Anu Korbi koostatud Siberi eestlaste elud ja lood (2010) ning Lea Jürgensteini ja Liina Rootalu koostöös valminud Peterburi eestlaste lood (2011). Viimati nimetatud tööd tuginevad välitöödele ja suulistele intervjuudele, mis töövõttena on läti elulugude kogumisele sarnasem kui eesti traditsiooniline kirjalike jutustuste kogumine. Eelkõneldud läti ja eesti, lisaks soome eluloo uurijad on teinud koostööd 2000. aastast alates, korraldades nii konverentse ja seminare kui ka avaldades ühisuurimusi (Pärimuslik ajalugu, Tartu 2001; Mäetagused nr 43, Tartu 2009; Oral History: Migration and Local Identities, Riia 2011).

Tiiu Jaago

Suulise ajaloo arhiivist tagasi ühiskonnale: kommentaar DVD-le *Suletud rannik*

Suletud rannik viib meid 20. sajandi alguse Lūžņa külla (liivi keeles Lūž kīla), mis oli üks kaheteistkümnest liivi kaluriküllast Läänemere rannikul. 20. sajandi lõpuks ei olnud Lūžņa ehk Lūž enam omaette küla, seal oli vaid bussipeatus, kust viis tee nimetusse raketibaasi ja teine tee lagunenud majadega maastikule. Seal lähedal keset metsa asus suur raadiolokaator ja sõjaväelaste linnak Zvōzdotška. Kuid 1980. aastatel oli veel võimalik kohtuda ja rääkida mõne kohaliku Lūži küla elanikuga.

Kuidas esitleda suulise ajaloo dokumente – eluloo-salvestusi – kogu nende keerukuses? Esitada mitte ainult mälestuste sisu, vaid ka intonatsiooni, tooni, artikulatsiooni, tämbrist – kogu suhtlussituatsiooni kõne muusikat? Audiovisuaalse jutustuse loomine Liivi ranniku elanikest on vastus sellele küsimusele. Tänapäevased tehnilised vahendid pakuvad vanade materjalide (mida on suulise ajaloo arhiivis hoitud enam kui 20 aastat) uusi esitlusvõimalusi. 1980. aastate lõpus läksin koos fotograafist kolleegi Vaira Strautniecega eraviisilisele välitööle endisesse kalurikülla, kus sellel ajal oli Nõukogude Liidu piiristsoon. 1980. aastate lõpus salvestasime mitu intervjuud liivi peredest pärit

inimestega. Need intervjuud on nüüd Läti Rahvusliku Suulise Ajaloo Arhiivis, mis asub Läti ülikooli filosoofia ja sotsioloogia instituudis. DVD lähtematerjal koosneb üle 20 audiosalvestuse kassetilintidel, üle 700 fotonegatiivi ja 16 mm filmi.

Piirkond, kuhu me toona läksime, oli suletud ja kuulus sõjaväele – raketibaas, suur raadiolokaator, piirivalve ja sõjaväelaste linnak keset metsa. Kuid seal elasid mõned kohalikud, kes teadsid rohkem, kui see, mida meie oskasime selles ümbruses näha. Nad teadsid lugu külast, kus 20. sajandi alguses oli üle 30 maja ja kus elas rohkem kui sada inimest. Nende mälestustes see küla elas: külaelanikud tulid tagasi oma kodudesse ja osalesid nüüd neist lugudest silme ette kerkivas elus, millest jutustasid nende naabrid – selle küla kolm viimast elanikku Lizete Švanenberga, Alvīne Mūrniece ja Ernest Mūrnieks. Nii salvestati Lūži küla lugu kolme erineva iseloomu, erineva päritolu, kuid sama saatusega inimese tunnistusena.

20. sajandi alguses oli Lūži küla küllalt kuulus soome ja eesti folkloristide, etnograafide ja keeleteadlaste seas, kuna see oli viimane piirkond, kus kõneldi liivi keele lääne murret. Lizete ema oli Eesti rahvaluuleuurija Oskar Looritsa informant. Lizete oskas lapsepõlves liivi keelt. Kui hiljem, 1970.–80. aastatel tuli välitöödele eesti keeleteadlane Eduard Vääri, siis selleks ajaks oli Lizete mõned liivi sõnad unustanud. Lizete elas 1987. aastani, ta suri 85aastasena. Alvīne ema oli liivi ja isa läti päritolu. Alvīne ei kõnelnud liivi keelt. Ta suri 87aastasena 1993. aastal. Ernest suri 86aastasena 1989. aastal.

Mul on väga hea meel vahendada Lūži küla lugu läbi audiovisuaalse kompositsiooni, kasutades Lūži küla kolme viimase põliselaniku häält. DVD valmis 2009. aastal.

Māra Zirnīte

Baškiiri rahvameditsiin, teadjad ja loitsud

Mullu kaitses Zarja Minnibajeva Ufaas väitekirja *Kurgaani oblasti baškiiride rahvameditsiin 19. sajandi lõpust 21. sajandini*. Tegemist on detailirohke sissevaatega usult ja kultuurilt kauge rahvusrühma rahvameditsiini, kusjuures põnevaks muudavad käsitluse informantide (enamasti rahvaarstide) seletused ravipraktika tagamaade kohta ja selle vahendusel avanev usundiliste olendite süsteem. Näitetekstidena esitatud loitsud ja musulmanide palved osutavad üllatavalt sarnastele sisu- ja vormivõtetele.

Kõnealune rahvarühm elab paljurahvuselises keskkonnas. Baškiire elas 2002. aasta rahvaloenduse andmetel Kurgaani oblastis 15 300 ehk 1,6% elanikkonnast, Kurgaani linnas 600 ja naaberrajoonides ligikaudu 13 400 isikut. Kõnekeelena kasutatakse ar-gajani keele idamurret, usutunnistuselt on rahvusrühm sunniidid. Uurimus põhineb 18.–19. sajandi trükiallikatel, maakonnaarstide ja etnograafide raportitel, kuid salgamatult huvitavam on 1997. ja 2003. aasta välitöödel kogutud aines.

Z. Minnibajeva vaatleb laiemat probleemide ringi: rahvapärased haiguskujutelmad, nende etioloogia, terminoloogia, demonoloogilised haiguskujutelmad; haiguste vaimsed ja füüsilised põhjused; teadjad ja nende diagnostika; rahvapärased ravivahendid, sh taimset, mineraalset ja loomset päritolu ained; ravimine palvete ja loitsudega ning kaitseesemed. Käsitluse edenedes tutvustatakse usundilisi norme ja aksioome, sel-